

Kırgızistan Lisansüstü İlahiyat Eğitimi Çalışmalarına Türkiye'nin Katkıları*

Yusuf Gökalp**

Ulanbek Kalmurza uulu***

Özet

Bağımsızlık sorası dönemde Kırgız Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti devletleri arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yoğun bir işbirliği söz konusu olmuştur. Kırgızistan'da bağımsızlık sonrası dönemde ilahiyat eğitimi alanında yeni bir süreç başlamıştır. İlahiyat eğitimi alanında Türkiye'nin sahip olduğu birikimin paylaşılması ve karşılıklı işbirliği amacıyla her iki ülkedeki ilahiyat fakülteleri arasında akademik çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Kırgızistan'da ilahiyat eğitimi alan lisans mezunlarının lisansüstü eğitim için büyük oranda Türkiye'yi tercih ettikleri görülmektedir. Bu çalışmada, lisansüstü eğitim için Türkiye'ye giden öğrencilerin tercih ettikleri bölümler, eğitim aldıkları üniversiteler, çalışma alanlarının içeriği, başarı oranları, eğitimlerini destekleyen kuruluşlar ve aldıkları burs türleri, bitirme yılları ve giden öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı vb. açılardan analizinin yapılması hedeflenmektedir. Böyle bir çalışmanın Kırgızistan'daki yüksek din eğitiminin hâlihazırdaki durumunu görme ve geleceğe yönelik planlama yapma açısından önem arz ettiği kanaatindeyiz. Bu çalışmanın özellikle ilahiyat fakülteleri ve bu alanda yapılan çalışmaları ve projeleri destekleyen TDV, YTB ve TİKA gibi kurumlar ve akademisyen adayları için yönlendirici olacağı beklentisini taşımaktayız.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Türkiye, İlahiyat, Din Eğitimi

Turkey's Contribution To The Graduate Theological Studies In Kyrgyzstan

Abstract

In the post-independence period, there has been an intense co-operation between the Kyrgyz Republic and the Republic of Turkey in political, economic, social and cultural areas. In the post-independence period in Kyrgyzstan, a new process has started in the field of theology education. In order to share Turkey's experience in the field of theology education and to mutual cooperation, academic

studies have been given weight between the faculties of theology in both countries. In this context, it is seen that undergraduate students studying theology in Kyrgyzstan prefer Turkey for graduate education. In this study, it is aimed to analyze the students who go to Turkey for graduate education in terms of departments they prefer, the universities they study, the content of their work fields, their achievement rates, the organizations supporting their education and the types of scholarships they receive, the years of graduation and the distribution of outgoing students according to their gender etc. We believe that such a study is important in terms of seeing the current status of higher religious education in Kyrgyzstan and planning for the future. We have the expectation that this study will be a guide especially for the faculties of theology and institutions such as TDV, YTB and TİKA that support the studies and projects carried out in this field and for candidate academicians.

Keywords: Kyrgyzstan, Turkey, Theology, Religious Education

GİRİŞ

Orta Asya'nın en önemli devletlerinden biri olan Kırgızistan'da, bölgenin İslamlaşmaya başlamasından günümüze kadar bir din olarak İslam, toplumsal hayatın şekillenmesinde her zaman şekillendirici olmuştur. Günümüzde inanç özgürlüğünün yasalarla koruma altına alındığı Kırgızistan'da¹ Müslüman halkın 1991 yılına kadar yetmiş yıl boyunca

---

* Bu çalışma KTMÜ İlahiyat Fakültesinde Prof. Dr. Mustafa Köylü'nün yürütücülüğünde gerçekleştirilen KTMU-BAP-2019.SBE.01 nolu ve "Türkiye'nin Kırgızistan Din Eğitime Katkıları" başlıklı bilimsel araştırma projesinin "Lisansüstü İlahiyat Eğitimi Yoluyla Yapılan Hizmetler" bölümünün hazırlanması çerçevesinde tarafımızdan elde edilen bilgilere dayalı olarak hazırlanmıştır.

**Doç. Dr., KTMÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, yusuf.gokalp@manas.edu.kg

***Araş. Gör., KTMÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, ulutchulan@gmail.com

¹ Bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da çok sayıda Uluslar arası anlaşmalara imza arılmıştır. "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi", "Medeni ve Siyasî Haklar Uluslararası Sözleşmesi", "Din ya da İnanca Dayalı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi", "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" sayılabilir. Ayrıca Kırgızistan'da din ve inanç özgürlüğü konusunda bkz. Mariya Zozula, "Sozdanna raboçaya gruppa po reforme gospolitiki v religioznoy sfere", Veçerniy Bişkek, 3 Şubat 2014, <http://www.vb.kg/doc/260645> (5 Mart 2014); Chynar Orozalieva, *Karşılaştırmalı Olarak Kırgızistan ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında İnsan Haklarının Korunması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 31.

bölgeye yerleşen Sovyet rejimi tarafından dinlerini yaşamaları engellenmiş ve İslam unutturulmaya çalışılmıştır.² Müslümanların din hizmetlerini karşılamak amacıyla 1993 yılında Müftiyat (Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi) kurumunun teşkil edildiği³ Kırgızistan’da 1996 yılında ise ‘Din İşleri Devlet Komisyonu’nun kurulmasıyla din hizmetleri ve eğitimi alanında önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. İslam din eğitimi alanında⁴ Din İşleri Devlet Komisyonu ve Müftiyat’ın yanı sıra geleneksel din eğitimi veren medreseler, sayıları şimdilik dört olan ilahiyat fakülteleri, imam hatip liseleri ve ülkenin her yerinde mevcut çok sayıda camiler aracılığı ile din eğitimi verilmektedir. Ülkede var olan tarikat, cemaat veya mezhep gibi çeşitli dini yapılar da İslam din eğitimi alanında faaliyetler göstermektedir ki bu ayrı bir çalışma konudur.

Kırgızistan’ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye ve Kırgızistan arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yoğun bir işbirliği içerisine girildiği görülmektedir. Eğitim-öğretim alanında gerçekleştirilen bir takım faaliyetlerde söz konusu bu yakınlaşma ve işbirliğinin kapsamı içerisinde yer almaktadır. Eğitim-öğretim alanındaki işbirliği ve yakınlaşmanın özellikle lisans ve lisansüstü seviyede yoğunluk kazandığı dikkat çekmektedir. Biz bu çalışmamızda Kırgızistan’da ilahiyat alanında eğitim veren fakültelerden mezun olan ve Lisansüstü eğitim almak amacıyla Türkiye’yi tercih eden öğrencilerin

---

² Elvin Yusubov, “Kırgızistan’da Din Eğitimi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s. 1.

³ <https://muftiyat.kg>, 13.10:2018.

⁴ Halkın büyük çoğunluğu Müslüman olan Kırgızistan’da İslam dinin yanı sıra Tenirciler ve ayrıca Babtistler, Yahova Şahitleri, Adventistler, İsus Hristos Klisesi gibi Hristiyan gruplar ve yine sayıları çok az olmakla birlikte Yahudi, Budists ve Krişnacilar da bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Bakıt Maltabarov, *Kırgızistan’da Din ve Sosyo-Siyasi Durum*, Bişkek 2002; Абдылдаев Марат, *Деструктивные и новые религиозные течения и организации, действующие на территории Кыргызской республики*, Бишкек 2013; Orozbek Moldaliyev, “Din Çöyrösündөгү Mамлекеттик Sayasat Cana Kırgızstandağı negizgi Diniy”, *Agımdar* 2015; Мурзараимов Бвкыт, *Эгемендүүлүктөн кийин Кыргызстандагы диний абал*, BYR Publish, Бишкек 2018; Azamat Abdıbekov, “Kalktan Çıkkан Kayır Dinder”, *Aalam*, Eylül 1997; Mustafa Erdem, *Kırgızistan Hatıraları*, Tulpars Yayınları, Ankara 2019; Cebeci, Suat, “Kırgızistan’da Dini Durum ve Din Eğitimi: Durum Analizi ve Öneriler”, *Araştırma Projesi*, Bişkek, 2014; Erdem, Mustafa, *Kırgız Türkleri Dini ve Sosyal Hayat*, Ankara: TDV Yayınları, 2005; Aydar, Hidayet, *Kırgızistan’da Dindarlaşma*, Bişkek 2009.

Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarının bir analizini yapmaya çalışacağız. Bu çalışma Kırgız ilahiyatçıların Türkiye’de yaptıkları lisansüstü tezlerin akademik değeri açısından bir içerik analizi değildir. Burada alan ve konu taramalarının esas alındığı bir değerlendirme söz konusudur.

Bu çalışmada lisansüstü eğitim için Türkiye’ye giden öğrencilerin tercih ettikleri bölümler, eğitim aldıkları üniversiteler, çalışma alanlarının içeriği, başarı oranları, eğitimlerini destekleyen kuruluşlar ve aldıkları burs türleri, bitirme yılları ve giden öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı vb. açılardan analizinin yapılması hedeflenmektedir. Böyle bir çalışmanın Kırgızistan’daki yüksek din eğitiminin hâlihazırdaki durumunu görme ve geleceğe yönelik planlama yapma açısından önem arz ettiği kanaatindeyiz. Bu çalışmanın özellikle ilahiyat fakülteleri ve bu alanda yapılan çalışmaları ve projeleri destekleyen TDV, YTB ve TİKA gibi kurumlar ve akademisyen adayları için yönlendirici bir çalışma olacağı beklentisini taşımaktayız.

İlk olarak 1993 yılında Oş Devlet Üniversitesi ile Türkiye Diyanet Vakfı arasında imzalanan anlaşma esasına dayalı olarak Kırgızistan’ın Oş şehrinde bir ilahiyat fakültesinin açılmasıyla Kırgızistan-Türkiye arasında ilahiyat eğitimi alanında işbirliği süreci başlamış bulunmaktadır. Oş İlahiyat Fakültesi ile birlikte, Oş devlet Üniversitesi bünyesinde 2003 yılında Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi ve 2011-2012 yılında eğitim-öğretime başlayan Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültelerinin bu sürece öncülük ettiği görülmektedir⁵.

Yöntem olarak lisansüstü eğitim alan öğrencilerin ve yapılan tezlerin tespitinde YÖK Ulusal Tez Merkezi kayıtları esas alınmıştır. Ayrıca İSAM ve söz konusu ilahiyat fakültelerinden elde edilen veriler⁶ kullanılmıştır. Bazı durumlarda araştırmacılarla elektronik ortamda doğrudan iletişim kurulması yoluna da gidilmiştir. Ayrıca Kırgızistan uyruklu öğrenci ve

---

⁵ Hidayet Aydar, Kırgızistan’da Din Eğitimi ve Araşan İlahiyat Fakültesi, Bişkek 2009, 186, 200-205; Bakıtbek Murzaraimov, “Kırgızistan’da Dini Kurumlar, Din Eğitimi ve Cemaatler”, Kırgızistan Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset, ed. Cengiz Buyar, Bişkek 2017, 478.

⁶ Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Doç. Dr. Zailabidin Ajimamatov ve Araşan İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Seyfullah Bazarkulov ve KTMÜ İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Bakıt Murzaraimov’a katkılarından dolayı şükranlarımızı sunarız.

akademisyenlerin Türkiye'deki faaliyetleri üzerine yapılan çalışmalardan da faydalanılmıştır.⁷

1. Yüksek Lisans ve Doktora Çalışmaları

1.1. Lisansüstü Öğrencilere İlişkin Sayısal Bilgiler

Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin mezun vermeye başlamasıyla birlikte, 1998'den itibaren 2019 yılına kadar 80 öğrencinin yüksek lisans eğitimi için çeşitli üniversitelere ve 12 öğrencinin de Haseki Eğitim Merkezleri'ne yüksek din eğitimi amacıyla gittiği görülmektedir. Ayrıca beş yıllık fakülte eğitimi aldıkları için, yüksek lisans mezunu kabul edilen 6 öğrenci de doğrudan doktora eğitimi amaçlı olarak Türkiye'ye gitmiştir.

Tablo 1

Yüksek lisans için giden öğrenci sayısı	80
Yüksek lisansı başarıyla tamamlayan öğrenci sayısı	64
Yüksek Lisans eğitimine devam eden öğrenci sayısı	16

Tablo 1'de görüldüğü üzere 2019 yılı sonu itibarıyla, 64 öğrencinin yüksek lisans tezini tamamlayarak mezun olması önemli bir başarı olarak değerlendirilebilir. 16 öğrencinin eğitimlerine devam ediyor gözükmelerine rağmen kayıt süreleri dikkate alındığında bazılarının fiilen devam etmedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 2

Haseki eğitimi için giden öğrenci sayısı	12
Haseki eğitimini başarıyla tamamlayan öğrenci sayısı	10
Haseki eğitimini bırakan öğrenci sayısı	2

Tespit edebildiğimiz kadarıyla 12 öğrencinin de Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak üst düzey din görevlisi yetiştirmek amacıyla faaliyet gösteren Haseki Eğitim Merkezlerinde eğitim gördüğü ve

⁷ Güldana Murzakulova-Abdrasul İsakov, *Türkiye'de Eğitim Gören Kırgızistanlı Öğrencilerin Yüksek Lisans ve Doktora Tez Çalışmaları (1992-2012)*, Ankara 2014 Çeştegin Turgunbayer, "Kırgızistan ve Kırgızlar İle İlgili Türkçe Akademik Çalışmalar Bibliyografyası 2009-2012", *TÜRÜK*, yıl 1, s. 1 (2013), ss. 28-52.

bunlardan ikisi dışında diğerlerinin bu eğitim kurumlarından mezun oldukları görülmektedir.

Doğrudan yüksek lisans eğitimine başlayarak başarılı olan ve doktora geçiş yapanların oranı %80'e ulaşmaktadır. Yüksek lisans eğitimine devam eden 16 öğrencinin bir kısmının da doktora geçeceği düşünülürse bu oran, daha da artmış olacaktır. Yurt dışına yüksek lisans eğitimine giden Kırgız öğrenciler açısından bu oranların oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Öte yandan bu rakamlar Türkiye'de bu öğrencileri kabul eden üniversitelerin ciddiyetle eğitim verdikleri ve bu öğrencilere gereken dikkatin gösterildiği şeklinde de yorumlanabilir.

Yüksek lisans ve Haseki eğitiminin ardından 58 kişinin doktora başladığı, 16 kişinin de yüksek lisansa devam ettiği dikkate alınırsa, Türkiye'ye gerek yüksek lisans gerekse Haseki için giden toplam 92 kişiden 18'inin, başka bir ifadeyle %19'unun doktora devam etmediği görülmektedir. Fakat henüz 2019 yılında yüksek lisansını bitiren 16 kişiden bir kısmının doktora devam etmesi durumunda bu oranın da %10'lara kadar düşmesi tahmin edilebilir. Yapmış olduğumuz görüşmelerde sağlık sorunları, ekonomik sebepler ve akademik yetersizlik gibi nedenlerin başarısızlık sebepleri arasında olduğu anlaşılmaktadır.

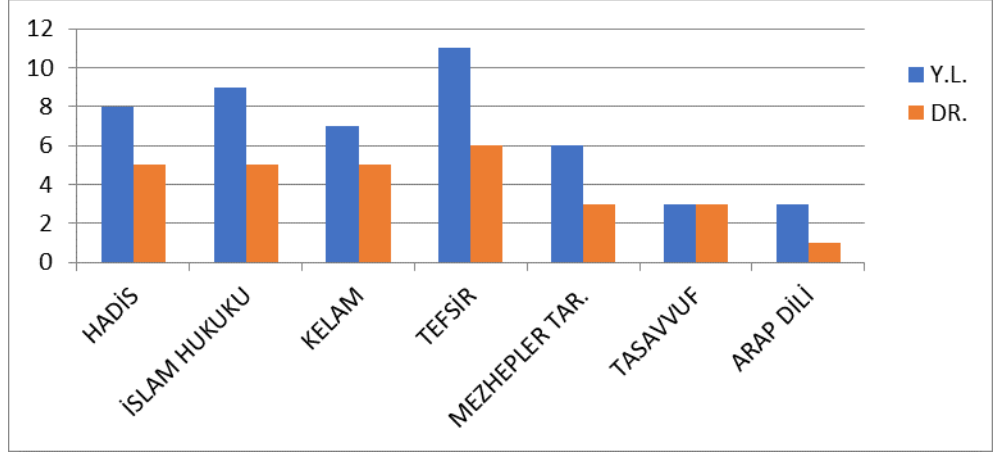
Tablo 3

Y. Lisanstan doktora geçiş yapan öğrenci sayısı	58
Doğrudan doktora başlayan öğrenci sayısı	6
Doktora başlayan toplam öğrenci sayısı	64
Doktorayı başarıyla tamamlayan öğrenci sayısı	45
Doktora devam eden öğrenci sayısı	19

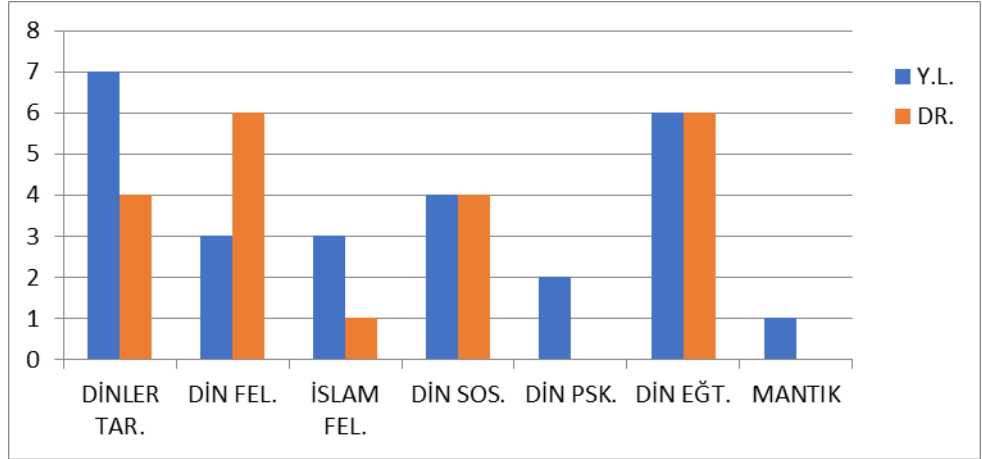
Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, doktora devam edenlerin bir kısmının kayıtları devam etmekle birlikte geçen süreler dikkate alındığında bitirme ihtimallerinin düşük olduğu söylenebilir. Ancak her halükarda doktora aşamasında başarı oranının %80'in üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Doktorasını başarıyla bitiren öğrencilerin büyük çoğunluğu akademik hayatlarına Türkiye ve Kırgızistan'daki çeşitli üniversitelerde devam etmektedirler.

1.2. Lisansüstü Öğrencilerinin Anabilim Dallarına Göre Tercihleri

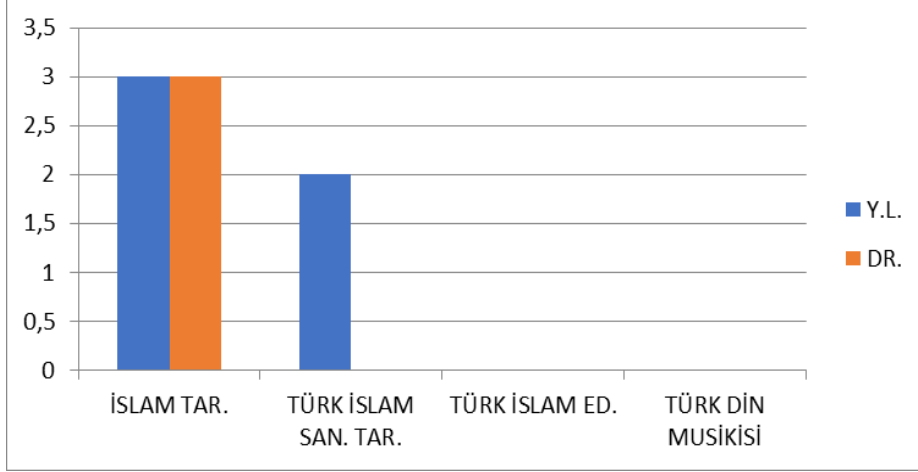
Grafik 1: Temel İslam Bilimleri Bölümü

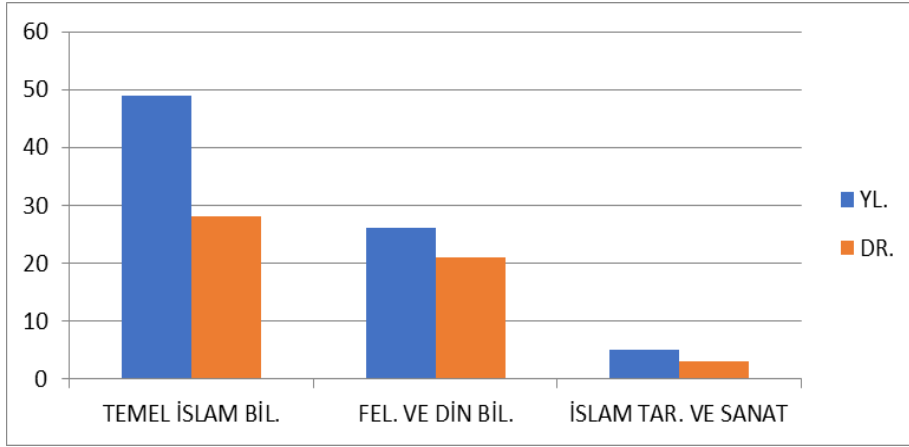
Grafik 2: Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

**Grafik 3: İslam Tarihi ve Sanatları
Bölümü**

**Grafik 4: Bölümlere Göre Toplam
Dağılım**

Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin alan tercihlerine baktığımız zaman, 49 yüksek lisans ve 24 doktora olmak üzere **Temel İslam Bilimleri alanında toplamda 77 öğrencinin** lisansüstü eğitim yaptığı anlaşılmaktadır. Bu alan içerisindeki dağılım ise ağırlıklı olarak Tefsir (19), İslam Hukuku (14), Hadis (13), Kelam (12), Mezhepler Tarihi (9), Tasavvuf (6) ve Arap Dili Belagati (4) şeklinde sıralanmaktadır. Temel İslam bilimleri alanında her ne

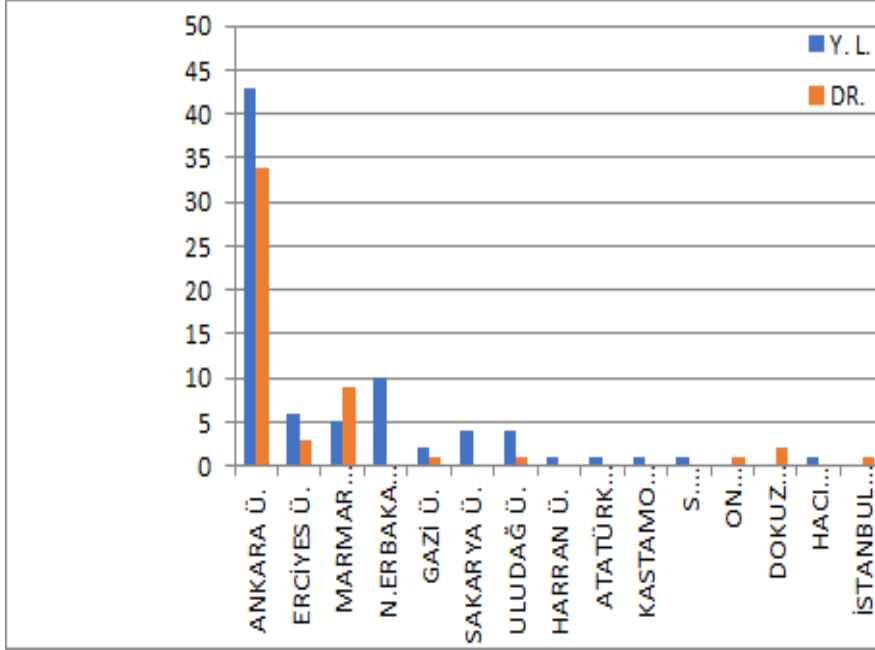
kadar Tefsir ve İslam Hukuku ağırlıklı olsa da, nispeten dengeli bir dağılımın olduğu söylenebilir.

Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde toplam 47 öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir. Bunlardan 26'sı yüksek lisans ve 21'i doktora çalışmasıdır. Bu bölümdeki dağılım ise Din Eğitimi (12), Dinler Tarihi (11), Din Felsefesi (9), Din Sosyolojisi (8), İslam Felsefesi (4), Din Psikolojisi (2) ve Mantık (1) şeklinde sıralanmaktadır. Felsefe ve Din Bilimleri alanında İslam Felsefesi, Din Psikolojisi ve Mantık alanı aleyhine bir dağılım söz konusudur. İlahiyat eğitimi açısından bu dağılımın dengeli olduğunu söylemek zordur.

İslam Tarihi ve Sanatları bölümünde ise sadece 8 öğrencinin akademik çalışma yapmayı tercih ettiği görülmektedir. Burada da dağılım İslam Tarihi (6) ve İslam Sanatları Tarihi (2) şeklindedir. Türk İslam Edebiyatı ve Türk Din Musikisi alanlarında şu ana kadar her hangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Gerek toplamda gerekse anabilim dalları alanlarında ortaya konan bu çalışmaların İlahiyat fakültelerinin kuruluş amaçları, müfredatı ve sağlıklı bir din eğitimi açısından yeterli ve dengeli olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

1.3.Tercih Edilen Üniversiteler, Burs Türleri, Bitirme Yılları ve Cinsiyetlere Göre Dağılımlar

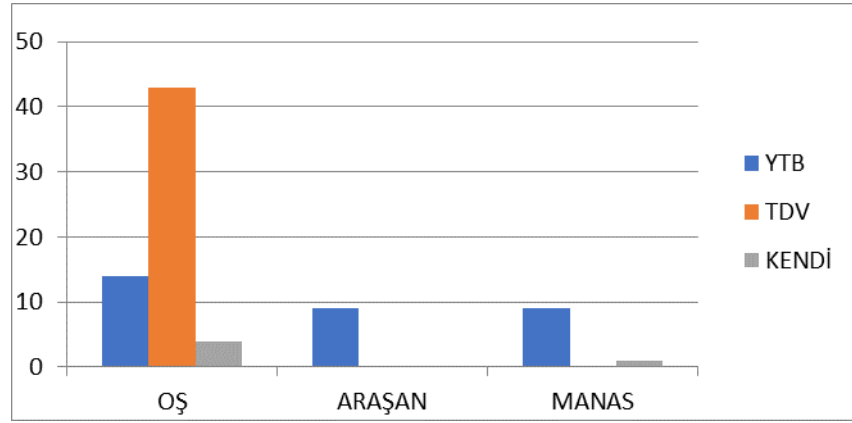
Grafik 5: Yüksek Lisans ve Doktora İçin Tercih Edilen Üniversiteler

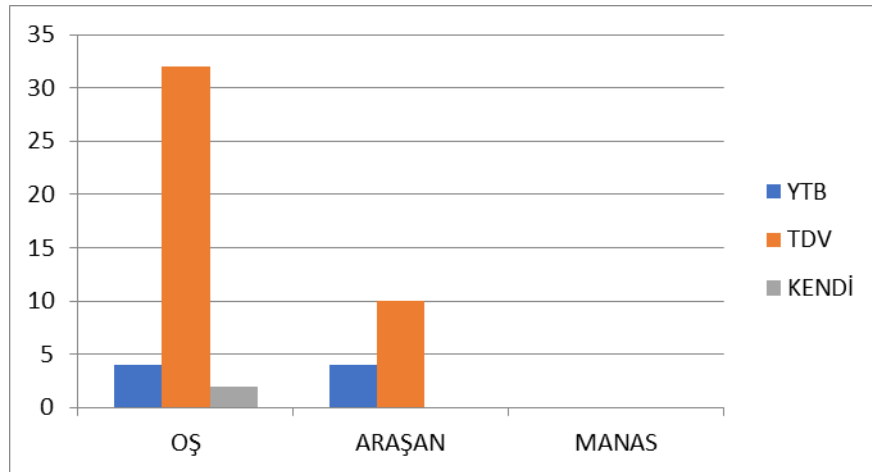
Yüksek lisans ve doktora için Türkiye'ye giden öğrencilerin eğitim almak için ağırlıklı olarak Ankara Üniversitesini tercih ettikleri görülmektedir. Daha sonra sırasıyla Marmara, Erciyes ve Necmettin Erbakan Üniversiteleri gelmektedir. Diğer üniversitelerin tercih edilme oranları ise oldukça düşüktür. Daha detaylı bir analiz yaptığımızda, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden yüksek lisans için 41 öğrencinin, doktora için ise 30 öğrencinin Ankara Üniversitesini tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu tercihin arkasında Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Türkiye Diyanet Vakfı ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından destekleniyor olması, kuruluşundan itibaren bu fakültede Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden gelen öğretim elemanlarının idarecilik ve öğretim üyeliği yapması ve hazırlık sınıfı öğrencilerinin Türkiye'de eğitim alması gibi sebepler gösterilebilir. Araşan İlahiyat Fakültesi mezunlarının önemli bir kısmının ise, doktoradan önce Haseki eğitim merkezlerini tercih etmesi dikkat çekmektedir. Burada Tefsir, Hadis, İslam Hukuku, Kalam gibi Temel İslam Bilimlerine yönelik

eğitim verildiği unutulmamalıdır. Yine Haseki eğitiminden sonra Araşan mezunlarının doktora için Ankara ve Marmara niversitelerini tercih ettikleri görülmektedir. İstanbul niversitesi ve Ankara niversitesinin tercih edilmesinde bunların büyük şehirlerde ve köklü niversiteler olmalarının yanı sıra eğitim merkezli vakıfların eğitim desteklerinin etkili olduğu söylenebilir. Öte yandan, niversiteler arasında uluslararası anlaşmaların son yıllarda ağırlık kazandığı dikkate alınırsa, bundan sonraki yıllarda tercih edilen niversiteler üzerindeki dağılımın daha dengeli ve çeşitli olacağını tahmin etmekteyiz.

Grafik 6: Yüksek Lisans Burs Destekleri

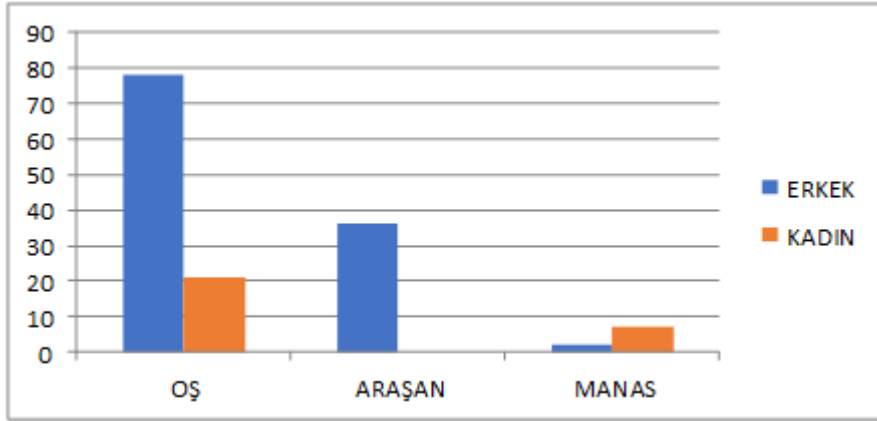
Grafik 7: Doktora Burs Destekleri

Kırgızistan'da eğitim veren ilahiyat fakültesi mezunları Türkiye Diyanet Vakfı, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı ve çeşitli

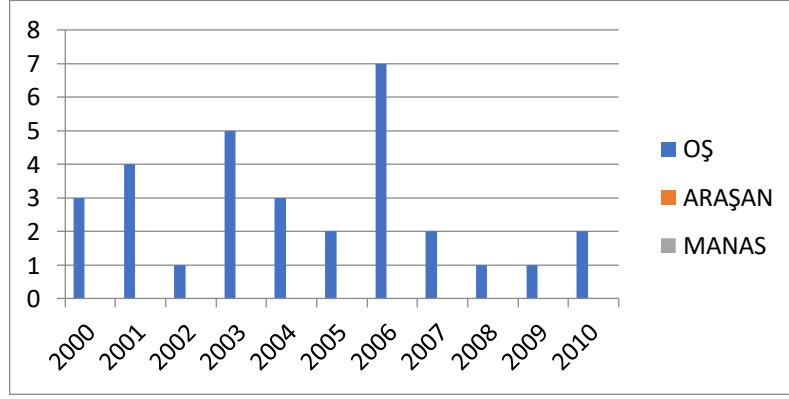
vakıflar tarafından sağlanan burs destekleriyle Türkiye’de lisansüstü eğitim imkânı elde edebilmektedirler. TDV, kuruluşundan itibaren Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesine destek sağladığı için yukarıdaki grafikte ağırlıklı olarak TDV bursları yer almaktadır. Ancak son zamanlarda YTB burslarındaki artış dikkat çekmektedir. Örneğin KTMÜ İlahiyat Fakültesi mezunlarının tamamı ve Araşan İlahiyat mezunlarının doktora öğrencilerinin büyük bir kısmının YTB burslarından yine bir kısmının ise TDV burslarından faydalanmaktadır. Az sayıda da olsa kendi imkânlarıyla Türkiye’ye giden öğrencilerin varlığı da dikkat çekmektedir.

Grafik 8: Lisansüstü Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

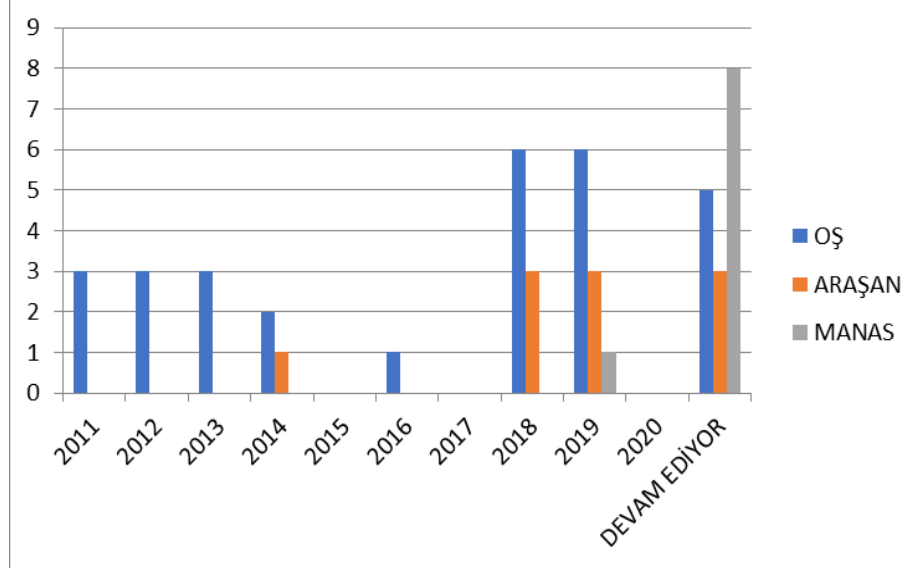
Konumuz açısından çok fazla önem arz etmese de, lisansüstü öğrencilerinin cinsiyetlerine göre dağılımına bakmak lisansüstü eğitim faaliyetlerinin geleceğe yönelik planlanması açısından fikir verici olabilir. Çok kültürlü bir karaktere sahip olan Kırgızistan’da, lisansüstü eğitim aşamasında kadın erkek arasındaki dengenin daha yakın olması beklenebilir. Yukarıdaki grafikte dengenin ağırlıklı olarak erkeklerden yana olduğu görülmektedir. Ancak dengenin bu şekilde oluşmasında, Araşan İlahiyat Fakültesinin sadece erkek öğrencilere yönelik eğitim vermesi kısmen etkili olabilir.

Grafik 9: Bitirme Yıllarına Göre Yüksek Lisans Mezunları (2000-2010)

2010 yılına kadar sadece Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunlarının yüksek lisans yapmış olmalarının sebebi bu tarihlerde henüz diğer ilahiyat fakültelerinin kurulmamış olmasıdır. Bu tablo ancak 2014 yılından itibaren değişecektir.

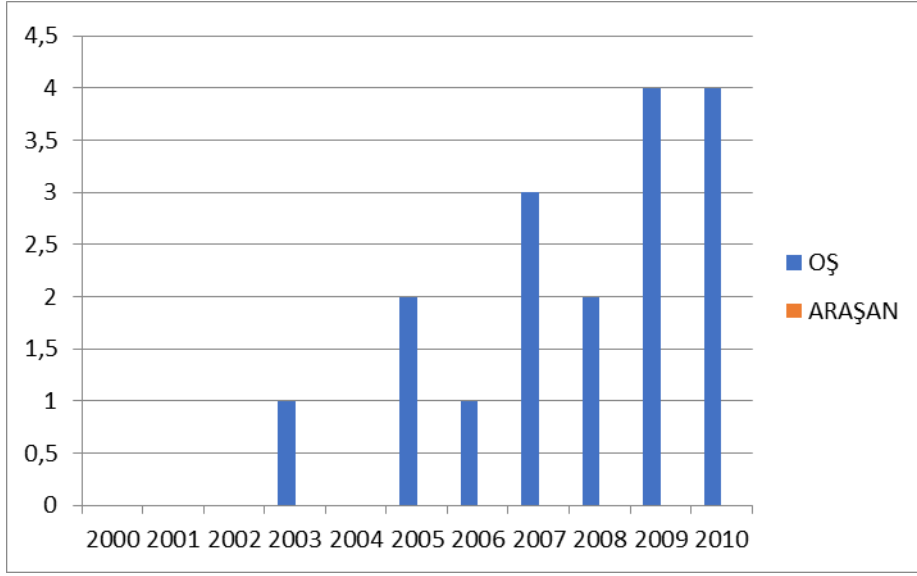
Grafik 10: Bitirme Yıllarına Göre Yüksek Lisans Mezunları (2011-2020)

Grafikte görüldüğü üzere 2014 yılından itibaren diğer fakülte mezunları da lisans eğitimlerini tamamlamaya başlamışlardır. Özellikle 2018 yılından itibaren KTMÜ İlahiyat Fakültesi ve Araşan İlahiyat Fakültesi

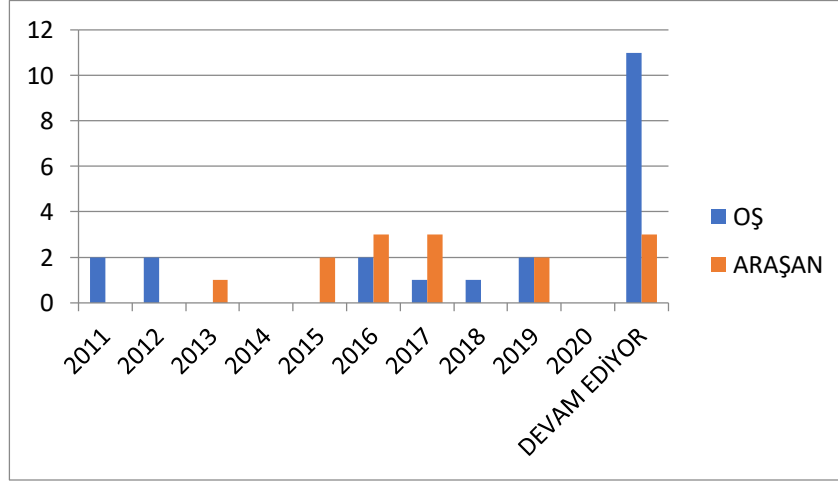
mezunlarının lisansüstü eğitim alma oranlarında büyük artış görülmektedir. Burada KTMÜ İlahiyat Fakültesinin 2016 yılından itibaren mezun vermeye başlamış olması unutulmamalıdır.

Grafik 11: Bitirme Yıllarına Göre Doktora Mezunları (2000-2010)

Burada da yüksek lisans mezunlarına benzer şekilde bir orantı söz konusudur. Bunun sebebi yine 2010'lu yıllara kadar Kırgızistan'da sadece Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin eğitim vermiş olmasıdır. 2013 yılına kadar toplam 23 doktora mezununun olması bu fakülte açısından önemli bir başarı kabul edilebilir. Bu rakam aynı zamanda, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Kırgızistan din eğitimiindeki yeri ve önemini göstermesi açısından önem arz etmektedir

Grafik 12: Bitirme Yıllarına Göre Doktora Mezunları (2011-2020)

Yüksek lisans mezunlarının oranında olduğu gibi doktora mezunları arasında da 2013 yılından itibaren Araşan İlahiyat Fakültesi mezunlarının yer aldığı görülmektedir. Mezun olma yılları itibariyle Manas İlahiyat mezunları henüz doktora eğitimi aşamasına gelebilmiş değillerdir. Bu grafikte 2015 yılından sonraki artışın yanı sıra 2020 yılı itibariyle doktora devam edenlerin sayısındaki artış dikkat çekmektedir. KTMÜ İlahiyat Fakültesi mezunlarıyla birlikte bu sayının önümüzdeki yıllarda daha da artış göstereceği söylenebilir.

2. Kırgızistan'dan Mezun Öğrencilerin Türkiye'de Yaptıkları Lisansüstü Tezlerin Konuları ve Künye Bilgileri

Türkiye'de ilahiyat fakültelerinde özellikle Temel İslam Bilimleri alanında yüksek lisans ve doktora aşamasında alana hâkimiyet sağlaması amacıyla güncel ve popüler konular yerine, erken dönemlere ait ve daha teknik konular çalışılması beklenmektedir. Ancak Kırgız öğrencilerinin yapmış olduğu yüksek lisans tezlerine baktığımızda, nispeten daha güncel konuların çalışıldığı görülmektedir. Yakın zamanda bağımsızlığını kazanan Kırgızistan ve Kırgız toplumunu bir an önce tanımaya yönelik bir çaba, merak veya beklentiden dolayı böyle bir yola gidildiği kanaatindeyiz.

Büyük oranda Kırgız toplumu, tarihi, kültürü, dini inançları, sosyal yapısı ile alakalı konuların tercih edilmesi dikkat çekmektedir. Kırgız toplumu ve Kırgızistan üzerine yapılan tezler; bağımsızlık sonrası dönem ve güncel konular, Sovyet dönemi ve İslamiyet sonrası Kırgız tarihi ve Kırgız düşüncesi ana başlıkları altında tasnif edilebilir.

Güncel konular ise genel olarak şu şekilde sınıflandırılabilir:

- a) Din eğitimi, din-devlet ilişkisi, dini kurumlar ve din görevlileri, din dersleri, din eğitimi veren kurumlar (medreseler, camiler), aile ve dini matbuat,
- b) Güncel fıkhi problemler; finans, ötenazi vb. halk inanışları,
- c) Dinler ve dini gruplar; Hıristiyanlık, Ateizm, Yahova Şahitleri, Selefilik, Nizariler, Tebliğ Cemmati, Agahanlar, Tengricilik, Nakşibendîlik,
- d) Kırgız düşüncesi; Manas Destanı, Cengiz Aytmatov, Zamancılar, Ceditcilik.

Yapılan tezlerde ele alınan konuların diğer bir kısmının Kırgızları da kapsayacak şekilde genel Türk-İslam tarihi üzerine olduğu görülmektedir. Bu kategoride ele alınan konular;

- Türklerin İslamlaşma süreci,
- İslamiyet'in Orta Asya'da yayılışı,
- Hanefilik-Maturidilik,
- Orta Asya İslam âlimleri; Ali b. Osman el-Uşî, Serahsi, Ebu Mansur el-Maturidi, Özgendi vb.
- Müslüman Türk devletleri,

Yapılan tezlerde ele alınan konulardan bir kısmı da genel İslam tarihi ve düşüncesi üzerinedir. Bu çerçevede ele alınan konular şu ana başlıklar altında sıralanabilir;

- İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünneti anlamaya yönelik konular,
- Hz. Muhammed'in hayatı,
- Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelam metinleri ve ekolleri, felsefi konular,

-İslam mezhepler tarihi.

Bu genel değerlendirmeden sonra, Kırgızistan'da ilahiyat alanında gelinen eğitim seviyesinin görülebilmesi, ilgilenenlerin yapılan çalışmalara kolaylıkla ulaşabilmesi, Türkiye'nin Kırgızistan yüksek din eğitimine katkısının daha iyi anlaşılabilmesi ve bundan sonraki süreçte hangi alanlarda ve konularda akademik çalışmalara gereksinim olduğunun tespiti açısından yapılan tezlerin bir listesinin verilmesi yerinde olacaktır. Yapılan tezleri yüksek lisans ve doktora olmak üzere ikiye ayırdık ve ayrıca ilahiyat fakültelerine göre tasnif ettik.

Tablo 4: Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mezurlarının Yüksek Lisans Çalışmaları						
No	Adı ve Soyadı	Tez Konusu	Enstitü	Bitirme Yılı	Danışman	Burs Türü
1	Bakıt Mırzaraimov	Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan'da Faaliyet Gösteren Hıristiyan Kökenli Misyoner Gruplar	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Ankara 2000	Prof. Dr. Mustafa Erdem	TDV
2	Vahidcan Calalov	İbrahim Mominov ve Felsefi Çalışmaları	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (İs. Fel.) ABD	Ankara 2000	Prof. Dr. Mehmet Bayraktar	TDV
3	Dilaram Akramova	Din Eğitiminin Genel Eğitim İçindeki Yeri ve Kırgızistan'daki Durum	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD	Ankara 2000	Prof. Dr. Beyza Bilgin	TDV
4	Niyazalı Aripov	Kur'an-ı Kerim'in İnanmaya Davette Kullandığı Üslubu	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (Tefsir) ABD	Ankara 2001	Doç. Dr. Ahmet Nedim Serinsu	TDV
5	Zaylabidin Acimamatov	Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mezheplerin Rolü	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (İslam Mezhepleri Tarihi) ABD	Ankara 2001	Prof. Dr. Sönmez Kutlu	TDV
6	Ali Cusubaliev	Fergana Bölgesine İslamiyetin Girişi ve	Ankara Ün. S.B.E. İs. Tar.	Ankara	Prof. Dr. Seyfettin	TDV

		Yayıışı	ve San. (İslam Tarihi) ABD	2001	Erşahin	
7	Samagan Mırzaraibrai mov	Kadıhan el-Üzcendi ve Fetava Kadıhan	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Ank ara 2002	Doç. Dr. Osman Taştan	TDV
8	Abdıraşit Babataev	SSCB Dönemi Kırgızistan'da Orta Öğretim Ders Kitaplarında Yer Alan Dini Terimlerin Değerlendirilmesi	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (İslam Felsefesi) ABD	Ank ara 2003	Prof. Dr. Recep Kılıç	TDV
9	Yunuscan Olimov	Taberi'nin (310/922) Camiu'l- Beyanında Nesh	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (Tefsir) ABD	Ank ara 2003	Prof. Dr. Halis Albayrak	TDV
10	Kudret Artıkbaev	Kırgızistan'daki Camilerde İmamların Vaazlarında Kullandıkları Hadislerin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi (Oş Örneği)	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (Hadis) ABD	Ank ara 2003	Doç. Dr. Kamil Çakın	TDV
11	Sayfulla Bazarkulov	Bağımsızlık Öncesi Kırgızistanda İlmî Ateizm Dersi	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) ABD	Ank ara 2003	Prof. Dr. Cemal Tosun	TDV
12	Mametbek Mırzabaev	Kırgızistan'da Dini Hayat (Oş Örneği)	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	Ank ara 2003	Prof. Dr. Münir Kostaş	TDV
13	Abdımuhamm et Mamitov	Kırgızistan'da Ölümlle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler	Ankar a 2004	Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu	TDV

			Tarihi) ABD			
14	Abdimuhammet Mamitov	Kırgızistan'da Ölümle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Ankara 2004	Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu	TDV
15	Abdulaziz Kalberdiev	Musa Carullah Bigiyev'in Kelami Görüşleri	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Ankara 2004	Prof. Dr. Ahmet Akbulut	TDV
16	Kubatali Topçubaev	Kırgızistan Halkının Din Dersine (İyman Sabagı) Bakışı (Oş Örneği)	Ankara Ün. S.B.E. İlköğretim Din Kül. ve Ahl. Bil. ABD	Ankara 2005	Prof. Dr. Cemal Tosun	TDV
17	Kubaniç Aydarbekov	Hız. Peygamber'in Endişeleri	Marmara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	İstanbul 2005	Prof. Dr. Ali Akyüz	TDV
18	Saida Saipova	İgnatıy Yulianoviç Kraçkovskiy ve İman Valeriya Porohova'nın Rusça Kur'an Tercümelere	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Ankara 2006	Prof. Dr. Mehmet Paçacı	TDV
19	İnayatilla Azimov	Klasik Arapça Gramer Kitaplarının Modern Öğretimdeki Yeri (Kırgızistan Örneği)	Gazi Ün. E.B.E. Arap Dili Edebiyatı	Ankara 2006	Prof. Dr. Emrullah İşler	TDV
20	Alişer Nazarov	Kırgızistan'daki Tengircilik Anlayışının Felsefi Temeli	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	Ankara 2006	Prof. Dr. Recep Kılıç	TDV
21	Maksat Cumabaev	Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	Ankara 2006	Doç. Dr. Niyazi Akyüz	TDV
22	Erkinbek	Kırgızcadaki Arapça	Gazi Ün.	Ankara	Prof. Dr.	TDV

	Kunduzov	Kelimeler ve Bunların Arapça Öğrenimindeki Yeri	Eğitim Bilimleri Enstitüsü Arap Dili ABD	ara 2006	Emrullah İşler	
23	Vahid Matkarimov	El-Umniyye Adlı Eseri Bağlamında Karafi'nin Niyetle İlgili Görüşleri ve İbadetlerde Niyet	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Ank ara 2006	Prof. Dr. Şamil Dağcı	TDV
24	Zamira Ahmedova	Türkler Arasında İslamiyet'in Yayılmasında Tasavvufun Rolü,	Ankara Ün. S.B.E. İslam Tarihi ve Sanatları (İslam Tarihi) ABD	Ank ara 2006	Prof. Dr. Seyfettin Erşahin	TDV
25	Aziz Taşbolotov	Yecuc Mecuc İle İlgili Hadislerin Sened ve Metin Açısından Tahlili	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (Hadis) ABD	Ank ara 2007	Prof. Dr. Kamil Çakın	TDV
26	Aytmırza Satıbaldiev	Kur'an Ayetleri Arasında Üstünlük (Efdaliyet),	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (Tefsir) ABD	Ank ara 2007	Prof. Dr. Halis Albayrak	TDV
27	Bukatça Akimcan Kızı	Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan Ortaöğretim Ders Kitaplarında Din Anlatımı	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD	Ank ara 2008	Doç. Dr. Nurullah Altaş	TDV
28	Canışbek Omorov	Kırgız Aydınlarından Salıcan Cigitov'un Din ve Toplum Görüşü	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	Ank ara 2008	Prof. Dr. Niyazi Akyüz	TDV
29	Mederbek Kadırov	Ağa Han İsmailileri	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İs. Bil. (İslam Mezhepleri Tarihi) ABD	Ank ara 2009	Prof. Dr. Hasan Onat	TDV
30	Muhlisahon Rustamova	Kırgızistan Müzelerindeki Karahanlı	Ankara Ün. S.B.E. Sanat Tarihi ABD	Ank ara 2010	Dr. Öğr. Üy. Rüstem	TDV

		Seramikleri			Bozer	
31	Camalbek Marasulov	Keşfu'z-Zunun'daki Mantık Kitapları Üzerine Araştırma	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Mantık) ABD	Ank ara 2010	Prof. Dr. M. Tahir Yaren	TDV
32	Öskönbay Zuuridinov	Yeni Yaklaşımlar Açısından Hıristiyan ve İslam Temel Kaynaklarında Hz. İsa	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Ank ara 2011	Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu	TDV
33	Ermamat Ergeshov	Kırgız Türklerinin Kültüründe Müzikterapi Uygulamaları ve Maneviyat İlişkisi	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Psikolojisi) ABD	Ank ara 2011	Doç. Dr. Öznur Özdoğan	TDV
34	Bukatça Arnova	Ders Dönemi	Hacı Bayram Veli Ün. S.B.E. Sanat Tarihi ABD	Ank ara	----	Kend i
35	Cibek İrumbek Kızı	Geçmişten Günümüze Kalmuklar'ın Dinî Tarihi ve Halk İnanışları	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Ank ara 2011	Doç. Dr. Durmuş Arık	TDV
36	Aziza Ergesh Kızı	Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Psikolojisi) ABD	Ank ara 2012	Prof. Dr. Öznur Özdoğan	TDV
37	Ayzade Taştanova	İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi Ayırımı ve Hukuki Sonuçları	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Ank ara 2012	Doç. Dr. Ahmet Ünsal	TDV
38	Azada Tashtanova	İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi Ayırımı ve	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Ank ara 2012	Doç. Dr. Ahmet Ünsal	YTB

		Hukukî Sonuçları				
39	Şirin Coldoşbek kyzy	El-Mevâhibu'l-Ledunniyye isimli Eseri Işığında Kastallânî'nin Peygamber Tasavvuru	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	Ankara 2013	Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal	TDV
40	Mayramkan İsaeva	El-Mebsût Çerçevesinde Serahsî'nin Hanefî Fâkihlerine Yönelik Eleştirileri	Sakarya Ün. S.B.E.Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Sakarya 2013	Yrd. Doç. Dr. Soner Duman	TDV
41	Camalidin Kanabaev	Babarahim Meşrebin Hayatı Eserleri Ve Tasavvuf Anlayışı	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tasavvuf) ABD	Ankara 2013	Prof. Dr. Mustafa Aşkar	Kendi
42	Elmurat Koçkor Uulu	Bioetik Açından Hayat Üzerinde Tasarruf Hakkı: Ötenazi	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	Ankara 2014	Prof. Dr. Recep Kılıç	YTB
43	Çingiz Baymurzaev	İslam Hukukunda Zina Dışındaki Cinsel Suçların Hukuki Sonuçları	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Ankara 2014	Doç. Dr. Ahmet Ünsal	YTB
44	Zahitbek Israilov	Fergana'da Sufi Direniş Dukci Esen	Ank. Ün. S.B.E. İ. Tar. ve San. (İsl. Tar) ABD	Ankara 2016	Prof. Dr. Seyfettin Erşahin	TDV
45	Eldiyar Calilov	Hint Alt Kıtası'nda Tasavvufi Hareketler: Tarikattan Cemaate Geçiş Sürecinde Tebliğ Cemaati	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tasavvuf) ABD	Ankara 2018	Prof. Dr. Ahmet Cahit Haksever	TDV
46	Melis Kutman Uulu	İmam Maturidi'ye Göre Haberi Sıfatlar	Necmettin Erbakan Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Konya 2018	Prof. Dr. İbrahim Çoşkun	Kendi

47	Ermek Abdinabi Uulu	Kur'an-ı Kerim'de Libas Kavramı	Necmettin Erbakan Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Konya 2018	Dr. Öğr. Ü. Hakan Uğur	YTB
48	Manasbek Maksitov	Ali bin Osman El-Üşi'nin Kelami Görüşleri	Erciyes Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Kayseri 2018	Doç. Dr. Harun Işık	TDV
49	Kılıç Ismanov	Şeddâd b. Evs'in Hayatı Ve Rivâyetleri	Harran Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	Şanlıurfa 2018	Doç. Dr. Abdullah Yıldız	YTB
50	Turdugül Okonbaeva	Kırgızistan Üniversite Gençliğinde Din Ve Sekülerleşme: Oş Devlet Üniversitesi Ve Kırgız Milli Üniversitesi Örnekleri	Marmara Ün. S.B.E Fel. ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	İstanbul 2018	Doç. Dr. Halil Aydınalp	YTB
51	Ulanbek Ashyrmatov	İslam Düşüncesinde Ahlak ve İktisat İlişkisi: İbn Haldun Örneği	Erciyes Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (İslam Felsefesi) ABD	Kayseri 2019	Dr. Öğr. Ü. Salih Yalın	YTB
52	Asılbek İsakov	İbn Teymiyye'nin Mecmu'ul Fetava adlı Eserinde Yahudilik ve Hıristiyanlık	Marmara Ün. S.B.E Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	İstanbul 2019	Prof. Dr. İsmail Taşpınar	YTB
53	Abdukuddus Avazbek Uulu	Es-Sa'lebî'nin el-Keşf ve'l-Beyan'ında İş'ari Tefsir	Necmettin Erbakan Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Konya 2019	Doç. Dr. Mesut Kaya	YTB
54	İmanbek Azizilla uulu	Kırgız Şiirinde Dinî ve Tasavvufî Unsurlar	Atatürk Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tasavvuf) ABD	Erzurum 2019	Prof. Dr. İsa Çelik	YTB
55	Asılbek	Ebü'l-Abbas el-	Marmara Ün.	Dev		YTB

	Abdiganiev	Müstağfirî ve Hadis İlmindeki Yeri	S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	am ediy or		
56	Tynchtykbek Manas uulu	Kırgızların Sosyal, Kültürel Ve Dini Hayatında Hadis Ve Sünnetin Yeri	Kastamonu Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	Kastamonu 2019	Dr. Öğr. Ü. Kudret Artıkbaev	Kendi
57	Usen Mamattursun Uulu	Manas Destanı'nın İslam İtikadı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. (Saginbay Orozbek Uulu'nun Varyantı)	Erciyes Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Kayseri 2019	Doç. Dr. Murat Serdar	YTB
58	Manas Aymatov	Cengiz Aytmatov'un Eserlerindeki İtikadı Söylemlerin İslam Kelamı Açısından Tahlili	Necmettin Erbakan Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Konya Devam ediyor	Doç. Dr. Harun Işık	YTB
59	Nurgül Amanova	Rızaeddin b. Fahreddin'in Türk Dünyasındaki Yeri ve Aile Eğitimi Anlayışı	Harran Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD	Şanlıurfa Devam ediyor	Dr. Öğr. Üy. Sami Şekeroğlu	YTB
60	İslam Hamrokulov	Ders dönemi	Erciyes Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Mez. Tar.) ABD	Kayseri Devam ediyor	----	TDV

Oş İlahiyat mezunu öğrencilerinin yüksek lisans çalışmaları Kırgızistan'da ilahiyat alanındaki lisansüstü akademik araştırmaların ilk örneklerini oluşturmaktadır. Kırgızistan ve Orta Asya tarihi, kültürü, dini yapısı ve güncel durumu üzerine yoğunlaşan tezler, konuları itibarıyla oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca İslam dini, İslam tarihi, temel İslam bilimleri alanında hazırlanan tezler de Kırgızistan din eğitimine alt yapı oluşturacak nitelikte gözükmektedir.

Tablo 5: Araşan İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Yüksek Lisans Çalışmaları						
	Adı ve Soyadı	Tez Konusu	Enstitü	Bitirme Yılı	Danışman	Burs Türü
1	Maysalbek Tagaev	Kırgızistan'da Yehova Şahitleri	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Ankara 2014	Prof. Dr. Durmuş Arık	YTB
2	Kursanbek Düyşönkul Uulu	Kırgızistan'da Zamancıların Dini ve İtikadi Görüşleri	Uludağ Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Bursa 2018	Doç. Dr. Orhan Şener Koloğlu	YTB
3	Abdulhafız Abduraimov	Özbek Müfessir Muhammed Sadık Muhammed Yusuf'un Tefsiri Hilal Adlı Eserinde Kuran'ı Yorumlama Yöntemi	Uludağ Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Bursa 2018	Prof. Dr. Celil Kiraz	YTB
4	Dastanbek Rustanbek Uulu	Babur Namede Sosyo-Kültürel ve Edebi Hayat	Süleyman Demirel Ün. S.B.E. İ. San. ve Tar. (İslam Tarihi) ABD	Isparta 2018	Dr. Öğr. Üy. Aliye Yılmaz	Kendi
5	Ulukbek Kalandarov	Selefilğin Kırgızistan'a Girişi ve Faaliyetleri	Uludağ Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Mezhepleri Tarihi) ABD	Bursa 2019	Dr. Öğr. Üy. Mehmet Çelenk	YTB
6	Ravil Tufanov	Kırgız Edebiyatında Hz. Muhammed ve Hadisleri	Erciyes Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	Kayseri 2019	Doç. Dr. Habil Nazlıgül	YTB
7	Aslanbek Kenceşov	Kırgızistan'ın Din Politikaları ve Dini Kurumlar	Sakarya Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	Sakarya 2019	Dr. Öğr. Üy. Abdullah İnce	YTB
8	Aktörö İmaralı Uulu	Ders Dönemi	Necmettin Erbakan Ün. S.B.E.	Konya Devam ediyor	----	YTB
9	Ismanali	Ders Dönemi	Sakarya Ün.	Sakarya	----	YTB

	Satybaldyev		S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Devam ediyor		
1 0	Orozbek Akun uuly	Kırgızistan'da İlmihaldar	Necmettin Erbakan Ün. S.B.E. Temel İslam Bil (İslam Hukuku) ABD	Konya Devam ediyor	-----	YTB
1 1	Çarkınbay (Zharkunbai) Sebetov	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2011	-----	TDV
1 2	Atabek Galmamatov	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2011	-----	TDV
1 3	Azat Toktomuşev	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2009	-----	TDV
1 4	Nursadık Aktanov	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2011	-----	TDV
1 5	Mursel Ethem	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2009	-----	TDV
1 6	Sagınbek Kozuev	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2011	-----	TDV
1 7	Busurmankul Sarbağışov	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2011	-----	TDV
1 8	Kencebek Çıybolov	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2008	-----	TDV
1 9	Yıldız Taştanov	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2009	-----	TDV
2 0	Abay Kencekulov	-----	Haseki / İstanbul	İstanbul 2011	-----	TDV
2 1	Çırgalbek Abdyrazakov	-----	Haseki / İstanbul	-----	-----	TDV
2 2	M. Baktiyar	-----	Haseki / Kayseri	-----	-----	TDV

Araşan İlahiyat Fakültesi mezunlarının, lisans eğitiminden sonra büyük oranda Haseki Eğitim Merkezlerini tercih ettikleri görülmektedir. Haseki Eğitim Merkezleri, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak müftü ve vaiz gibi üst düzey personelleri yetiştirmek amacıyla eğitim vermektedir. Arapça, Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Akait gibi alanlarda derslerin okutulduğu Haseki eğitimin, ilahiyat mezunları açısından oldukça kaliteli ve

önemli olduğu söylenebilir. Öte yandan Araşan mezunlarının tezleri de yine Kırgızistan üzerine konuları ihtiva etmektedir.

Tablo 6: KTMÜ İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Yüksek Lisans Çalışmaları						
	Adı ve Soyadı	Tez Konusu	Enstitü	Bitirme Yılı	Danışman	Burs Türü
1	Bekzat Asanbekov	Bağımsızlık Dönemi Kırgızistan'daki Arapça Eğitimi Ve Öğretim Yöntemleri	Uludağ Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Arap Dili ve Belagati) ABD	Bursa 2019	Doç. Dr. Fadime Kavak	YTB
2	Ayzada Coldoşbek kızı	Kırgızistan Müftülüğü Fetvaları İslam Hukuku Açısından Tahlili	Sakarya Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	SakaryaDevam ediyor	Dr. Öğr. Üyesi İrfan İnce	YTB
3	Cıldız Abdılbağı Kızı	Memlükler Döneminde Şam Bölgesinde Nizariler ve Raşiduddin Sinan	N. Erbakan Ün. S.B. E. Tem. İ. Bil. (İslam Mezhepler Tarihi) ABD	Konya Devam ediyor	Prof. Dr. Seyit Bahçıvan	YTB
4	Farida Erkinova	Tebliğ Cemaatinin Kırgızistan'daki Faaliyetleri	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Mezhepleri Tarihi) ABD	AnkaraDevam ediyor	Prof. Dr. Sönmez Kutlu.	YTB
5	Baymurat Mamadiev	Proje Aşamasında	N. Erbakan Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Konya Devam ediyor	Prof. Dr. Seyfettin Erşahin	YTB
6	Aygerim Mirzabay Kızı	Kırgızistan'da Kadın Medreselerinde Din Eğitimi	Marmara Ün. S.B.E. Felsefe ve Din Bilimleri, (Din Eğitimi) ABD	İstanbulDevam ediyor	Prof. Dr. Ahmet Koç	YTB
7	Alina Tokonova	Proje Aşamasında	N. Erbakan Üni. S.B.E. Temel İ. Bil. (Tefsir) ABD	Konya Devam ediyor	Prof. Dr. Ali Akpınar	YTB
8	Gülzar	Proje Aşamasında	N. Erbakan	Konya	Prof. Dr.	YTB

	Asılbekova		Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Devam ediyor	Orhan Çeker	
9	Aydana Abibakirova	Proje Aşamasında	Erciyes Üniv. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	KayseriDe vam ediyor	Prof. Dr. Erdoğan Pazarbaşı	YTB

Yeni kurulan bir fakülte olan KTMÜ Manas İlahiyat Fakültesi henüz ilk mezunlarını verme aşamasındadır. 2016 yılından itibaren lisansüstü çalışmalarına başlayan Manas ilahiyat mezunlarının tezleri üzerine yorum yapmak için elimizde henüz yeterince veri bulunmamaktadır. Önümüzdeki yıllarda Manas mezunlarının lisansüstü çalışmalarındaki yerinin hızla artacağı kanaatindeyiz.

Tablo 7: Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Doktora Çalışmaları

No	Adı ve Soyadı	Tez Konusu	Enstitü	Bitirme Yılı	Danışman	Burs Türü
1	Bakıt Murzaraimov	Baptizm ve Kırgızistan'da Baptist Faaliyetler	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Ankara 2003	Prof. Dr. Mustafa Erdem	TDV
2	Niyazalı Aripov	Tefsir-i Kebir'de Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Ankara 2005	Prof. Dr Halis Albayrak	TDV
3	Zaylabidin Acimamatov	Ebu Hanife ve Fergana Vadisi'ndeki Etkisi	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Mezhepleri Tarihi) ABD	Ankara 2005	Prof. Dr. Sönmez Kutlu	TDV
4	Dilaram Akramova	Kırgızistan'da Orto Mekteplerdek i Adep Sabagı	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din	Ankara 2006	Prof. Dr. Recai Doğan	TDV

		Dersinde Din Eğitimi ile İlgili Amaçların Gerçekleşme Düzeyi (Oş Örneği)	Eğitimi) ABD			
5	Ali Cusubaliev	Kırgızların İslamiyeti Kabulü	Ankara Ün. S.B.E. İ. Tar. Ve San. (İslam Tarihi) ABD	Ankara 2007	Prof. Dr. Seyfettin Erşahin	TDV
6	Şumkrabek Masiraliev	John Hick'in Ulûhiyet Anlayışı Işığında Hristiyan Teizminin Felsefi Güçlükleri	Dokuz Eylül Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	İzmir 2007	Prof. Dr. Hanifi Özcan	YTB
7	Kasım Mominov	Süreç Felsefesinde Ahlak	Dokuz Eylül Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	İzmir 2007	Doç. Dr. Osman Bilen	YTB
8	Sayfulla Bazarkulov	Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD	Ankara 2008	Prof. Dr. Cemal Tosun	TDV
9	Abdıraşit Babataev	Richard Swinburne'de Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Sorunu	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	Ankara 2009	Prof. Dr. Recep Kılıç	TDV
10	Yuldus Musahanov	Mâturidi'nin Mu'tezile Eleştirisi (Ebu'l-Kasım el-Ka'bî el-Belhî	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Ankara 2009	Prof. Dr. Ahmet Akbulut	TDV

		Bağlamında				
11	Mametbek Mırzabaev	Kırgızistan'da Din-Devlet İlişkileri	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	Ankara 2009	Prof. Dr. Niyazi Akyüz	TDV
12	Kudret Artıkbaev	Rus Oryantalistlerin Hadis ve Siyer Çalışmaları	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	Ankara 2010	Prof. Dr. Kamil Çakın	TDV
13	Yunuscan Olimov	Alaeddin Es-Semerkandi'nin Bahru'l-Ulum Adlı Tefsiri ve Kaynakları	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Ankara 2010	Prof. Dr. Halis Albayrak	TDV
14	Abdulaziz Kalberdiev	Tarihten Günümüze Kırgızların Allah Anlayışı	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Ankara 2010	Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün	TDV
15	Abdimuhamet Mamitov	Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlerle İlgili İnanış ve Uygulamalar	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Ankara 2010	Prof. Dr. A. Hikmet Eroğlu	TDV
16	Zamira Ahmedova	Hız. Hüseyin'in Hayatı, Hilâfet Mücadelesi ve Din Anlayışı	Ankara Ün. S.B.E. İ. Tar. ve San. (İslam Tarihi) ABD	Ankara 2011	Doç. Dr. Eyüp Baş	TDV
17	Meerim Narkeeva	Günümüz Kırgızistan'ında İslami Kuruluşların Faaliyetleri ve Toplumsal Sonuçları	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	Ankara 2011	Prof. Dr. Niyazi Akyüz	YTB
18	Kubatali Topçubaev	Adep Dersi Öğretmenleri	Ankara Ün. S.B.E.	Ankara 2012	Prof. Dr. Mualla	TDV

		nin Yeterlilikleri: Oş İli Örneğinde Bir Alan Araştırması	Fel. ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD		Seçuk	
19	İnayatilla Azimov	Kur'an'daki Deyimler, Kırgızca Karşılıkları ve Arapça Öğretiminde Kullanımı	Gazi Ün. E.B.E. Yabancı Diller Eğt. (Arap Dili Eğitimi) ABD	Ankara 2012	Prof. Dr. Musa Yıldız	TDV
20	Bukatça Akimcan kızı	Kırgızistan'da "Mugalimdar Gazetesi" ve "Kut Bilim" Gazetasında Din ve Ahlak Eğitime Yaklaşımlar	Ankara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD	Ankara 2016	Prof. Dr. Cemal Tosun	TDV
21	Mederbek Kadırov	Kırgızların İslam Anlayışının Tarihsel Arka Planı ve Bazı Dini Yapılanmalar (Sovyetlerin Çöküşüne Kadar)	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Mezhepleri Tarihi) ABD	Ankara 2016	Prof. Dr. Hasan Onat	TDV
22	Saida Saipova	Tevrat, İnciller ve Kuran'da H-S-B Kökünün Semantik Açıdan İncelenmesi	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Ankara 2017	Prof. Dr. Halis Albayrak	TDV
23	Mayram İsabaeva	Günümüz Mâverâünnehir'de Naakşibendilik	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tasavvuf) ABD	Ankara 2018	Prof. Dr. Ahmet Cahit Haksever	TDV

		(Hüseyniyye Kolu Örneği)				
24	Aytmırza Satıbaliev	Maturdi'nin Te'vilatu'l-Kur'an'ın'da Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Ankara 2019	Prof. Dr. Halis Albayrak	TDV
25	Ermamat Ergeşov	Sosyal Yaşamda Önyarguların Aşılmasında Din Öğretimi Program Geliştirme Çalışmaları (Rusya Örneği)	Ankara Ün. S.B.E. Fel ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD	Ankara 2017	Prof. Dr. Cemal Tosun	TDV
26	Aziza Ergeş Kızı	Kırgız Toplumunda Aile	Ankara Ün. S.B.E. Fel ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	Devam ediyor	Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu	TDV
27	Alişer Nazarov	Hilmi Ziya Ülken'de Bilgi-Ahlak İlişkisi	Ankara Ün. S.B.E. Fel ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	Devam ediyor	Prof. Dr. Recep Kılıç	TDV
28	Maksat Cumabaev	Sosyal Değişme ve Din İlişkisi (Kırgızistan Bişkek Örneği)	Ankara Ün. S.B.E. Fel ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	Devam ediyor	Prof. Dr. Niyazi Akyuz	TDV
29	Vahit Matkarimov	Kırgızistan'da Aile Hukuku ve Uygulaması	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Devam ediyor	Prof. Dr. Şamil Dağcı	TDV
30	Ayzada Taştanova	İmam	Ankara Ün.	Devam	Prof. Dr.	TDV

		Serahsi'nin Hadisçiliği	S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	ediyor	Enbiya Yıldırım	
31	Çingiz Baymırzaev	İslam Finansı İle Batıda' ki Etik Finansın Ana Prensiplerini n Karşılaştırılması	Marmara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	Devam ediyor	Prof. Dr. Vecdi Akyüz	TDV
32	Camalidin Kanabaev	Kırgız Halk Ozanlarında Dini ve Tasavvufi Motifler	Erciyes Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tasavvuf) ABD	Devam ediyor	Dr. Öğrt. Üy. Mesut Sandıkçı	TDV
33	Zahitbek İsrailov	Türkistan Ceditçilerinin Dini Düşüncesi	Uludağ Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Mezhepleri Tarihi) ABD	Devam ediyor	Dr. Öğrt. Üy. Mehmet Çelenk	Kendi
34	Öskönbay Zuuridinov	Manas Destanında Kutsallık ve Kutsallar	Ankara Ün. S.B.E. Fel ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Devam ediyor	Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu	TDV
35	Kılıç İsmanov	Ders dönemi	Erciyes Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Dinler Tarihi) ABD	Devam ediyor	----	YTB
36	Üsen Mamattursun uulu	Ders dönemi	Erciyes Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Devam ediyor	----	Kendi

Diğerlerine nazaran sayısal olarak daha fazla olan Oş İlahiyat Fakültesi mezunlarının doktora tezlerinin de yine Temel İslam Bilimleri ağırlıklı olduğu görülmektedir. Felsefe ve Din Bilimleri alanında tezler yapılmakla birlikte, İslam Tarihi ve Sanatları alanında çalışmaların azlığı

dikkat çekmektedir. Her şeye rağmen çok önemli konuların ele alındığı bu tezler, Kırgızistan'da ilahiyat akademisi açısından büyük öneme sahiptir.

Tablo 8: Araşan İlahiyat Mezunlarının Doktora Çalışmaları

No	Adı ve Soyadı	Tez Konusu	Enstitü	Bitirme Yılı	Danışman	Burs Türü
1	Mursel Ethem	Rus Dilinde Yazılan Kuran-ı Kerim Çevirilerini n Çeviribilim Açısından İncelenmesi	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tefsir) ABD	Ankara 2013	Prof. Dr. Salih Akdemir	TDV
2	Carınbay (Zharkunbai) Sebetov	El-Fetava's-Siraciyye Adlı Esri Çerçevesinde Ali b. Osman el-Uşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri	Marmara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (İslam Hukuku) ABD	İstanbul 2015	Prof. Dr. Kemal Yıldız	TDV
3	Elvin Yusupov	Kırgızistan'da Din Eğitimi	Marmara Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Eğitimi) ABD	İstanbul 2015	Doç. Dr. Banu Gürer	YTB
4	Mayrambek Cusupov	Mâturîdî'nin Te'vîlât Adlı Eserinde Hadis Anlayışı - Nisâ Suresi Örneği	Ank. Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	Ankara 2016	Prof. Dr. Kamil Çakın	TDV
5	Aytmammat Kariev	Orta Asya'da	Marmara Ün. S.B.E.	İstanbul 2016	Prof. Dr. Fahrettin	YTB

		İslam Yargı Teşkilatı ve İşleyişi (1709-1876 Hokand Hanlığı ve 1865-1928 Rus İşgal Süreci Örneği)	Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku) ABD		Atar	
6	Atabek Galmamatov	Hibetullah et-Türkistanî ve Şerhu Akideti't Tahavî Adlı Eserinin Tahkîki	Marmara Ün. S.B.E. Temel İslam Bilimleri (Kelam) ABD	İstanbul 2016	Prof. Dr. İlyas Çelebi	TDV
7	Mayrambek Tagaev	Hokand Hanlığı'nın (1709-1876) Sosyal ve Kültürel Tarihi	Marmara Ün. S.B.E. İ. Tar. ve San. (İslam Tarihi) ABD	İstanbul 2017	Prof. Dr. İsmail Sefa Üstün	TDV
8	Azat Toktonaliyev	Muhammed Maliki'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Tasavvuf) ABD	Ankara 2017	Prof. Dr. Mustafa Aşkar	TDV
9	Saginbek Kozuev	İbn Ebî Şeybe'nin Kitâbü'l-Edeb'i ile Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'inin Mukayesesi	Marmara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	İstanbul 2017	Doç. Dr. Aynur Uraler	TDV
10	Nursadık Aktanov	Karahanlılar Döneminde Hadis (Hicri 4-6.	Marmara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Hadis) ABD	İstanbul 2019	Prof. Dr. Hasan Cirit	TDV

		Asırlar)				
11	Busurmankul Sarbagışov	Senâullah Pânîpatî ve et-Tefsîru'l-Mazharî İsimli Tefsirindeki Metodu	Marmara Ün. S.B.E. Temel İ. Bil. (Tefsir) ABD	İstanbul 2019	Doç. Dr. Mehmet Abay	TDV
12	Arslanbek Kenceşov	Ders dönemi	Ondokuz Mayıs Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Felsefesi) ABD	Samsun Devam ediyor	---	YTB
13	Kencebek Çıybolov	Sadru'ş-Şeria'nın Kelam Görüşü	Ankara Ün. S.B.E. Tem. İ. Bil. (Kelam) ABD	Ankara Devam ediyor	Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün	YTB
14	Abay Kencekulov	Kırgızistan'da Dini Hareketler	İstanbul Ün. S.B.E. Fel. ve Din Bil. (Din Sosyolojisi) ABD	İstanbul Devam ediyor	Prof. Dr. Mustafa Tekin	TDV

Araşan İlahiyat mezunlarının hâlihazırda 11 adet doktora tezini tamamladıkları görülmektedir. Yüksek Lisans tezlerine nispetle daha teknik konuların çalışıldığı dikkat çekmektedir. Ancak yapılan tezlerin büyük çoğunluğu, Temel İslam Bilimleri alanında hazırlanmıştır. İlahiyat alanının farklı bölümlerinde, özellikle Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde tezlerin yapılması da gerekmektedir.

3. Sonuç ve Öneriler

Günümüz İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu dikkate alacak olursak, sağlıklı bir din eğitiminin ve İslam'ı doğru anlama ve yorumlamanın ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Bu çerçevede geçmiş tarihi doğru okumak, İslam'ın temel kaynaklarını doğru anlamak, günümüz Müslümanlarının problemlerini doğru tespit etmek ve sağlıklı çözümler

üretmek büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan ilahiyat eğitiminin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de ilahiyat çalışmaları alanında gelinen noktanın oldukça ileri düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bağımsızlığına yakın zamanda kavuşan Kırgızistan’ın biraz daha zamana ihtiyacı olduğu muhakkaktır. Her şeye rağmen elimizdeki bu çalışma göstermektedir ki, bu kısa zaman zarfında Kırgızistan’da ilahiyat eğitimi alanındaki çalışmalar takdire şayandır.

Din eğitimi ve ilahiyat çalışmaları alanında elde ettiği birikimi paylaşmak ve Kırgızistan din eğitimine katkı sağlamak amacıyla Türkiye’nin Kırgızistan’a yönelik bir çabası söz konusudur. İki ülke arasındaki karşılıklı anlayış ve işbirliği doğrultusunda ilahiyat alanındaki çalışmaların her geçen gün daha da arttığı görülmektedir. Kırgızistan’da eğitim veren ilahiyat fakültelerinin Türkiye’de faaliyet gösteren ilahiyat fakülteleriyle yakın işbirliği lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde devam etmektedir. Karşılık öğrenci ve öğretim elemanı değişimleri, ilmi ve akademik faaliyetler, bu iki ülke arasındaki etkileşime ayrı bir ivme kazandırmaktadır.

Yaklaşık yirmi yıllık süre zarfında ortaya konan lisansüstü çalışmalar, Kırgızistan’da din eğitimi alanında önemli bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Nitekim 2020 yılına kadar (devam eden çalışmalar hariç olmak üzere) 64 yüksek lisans ve 45 tane de doktora tezi tamamlanmış bulunmaktadır. Ayrıca 10 öğrencinin de yüksek lisansını Haseki eğitim merkezlerinde tamamladığını not etmemiz gerekir. Ancak ilmi ve akademik anlamda daha kat edilmesi gereken uzun bir mesafe bulunmaktadır. Nitelik ve nicelik olarak yapılan tezlerin oranının artmasının gerektiği muhakkaktır. Bu çerçevede bir takım hususlara dikkat edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

- Lisansüstü eğitim için Türkiye’de ilahiyat alanında birikimi yüksek ve bilimsel imkânları geniş üniversitelerin tercih edilmesi,

- Lisansüstü eğitime ayrılan burs miktarlarının artırılması ve çeşitlendirilmesi,
- Akademik çalışmalarda bilimsel kriterlerden taviz verilmemesi,
- Verimliliğin artırılması ve sürekliliğin sağlanması için ortak bir takip/kayıt sisteminin ve bir tez havuzunun oluşturulması,
- Lisansüstü eğitimini tamamlayanların bağlı buldukları birimlere sonuç raporları sunmalarının sağlanması,
- Güncel konular yerine daha teknik ve problematik konuların çalışılması,
- Akademik çalışmaların vazgeçilmez şartı olan temel kaynakların temini ve kullanım kolaylığının sağlanması,
- Temel İslam bilimleri alanında usul konularına da yer verilmesi,
- İslam Tarihi ve Sanatları alanında, özellikle İslam tarihi, Türk İslam edebiyatı ve Türk din musiki alanlarında çalışmalar yapılması,
- Felsefe ve din bilimleri alanında İslam felsefesi, din psikolojisi ve mantık alanlarında çalışmalara ağırlık verilmesi.

Ortak bir takip/kayıt sisteminin olmaması, ulusal tez havuzu gibi bir birimin yokluğu, yapılan tezlere ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Farklı üniversitelerden ve farklı organizasyonlarla Türkiye'ye giden lisansüstü öğrencilerinin birbirlerinden habersiz olarak çalışmaları, bazen aynı konuların çalışılmasına, bazen de çalışılması gereken önemli konuların gözden kaçmasına yol açmaktadır. Akademik çalışmalarda işbirliği ve koordinasyon, akademik verimliliği ve kaliteyi yükseltecektir.

Kaynakça

- Aydar, Hidayet, *Kırgızistan'da Dindarlaşma*, Bişkek 2009.
- Bakit Maltabarov, *Kırgızistan'da Din ve Sosyo-Siyasi Durum*, Bişkek 2002;
- Абдылдаев Марат, *Деструктивные и новые религиозные течения и организационные, действующие на территории Кыргызской республики*, Бишкек 2013.
- Caştegin Turgunbayer, “Kırgızistan ve Kırgızlar İle İlgili Türkçe Akademik Çalışmalar Bibliyografyası 2009-2012”, *TÜRÜK*, yıl 1, s. 1 (2013), ss. 28-52.
- Cebeci, Suat, “Kırgızistan'da Dini Durum ve Din Eğitimi: Durum Analizi ve Öneriler”, Araştırma Projesi, Bişkek, 2014.
- Chynar Orozalieva, *Karşılaştırmalı Olarak Kırgızistan ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında İnsan Haklarının Korunması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Elvin Yusubov, “Kırgızistan'da Din Eğitimi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.
- Erdem, Mustafa, *Kırgız Türkleri Dini ve Sosyal Hayat*, Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Güldana Murzakulova-Abdrasul İsakov, *Türkiye'de Eğitim Gören Kırgızistanlı Öğrencilerin Yüksek Lisans ve Doktora Tez Çalışmaları (1992-2012)*, Ankara 2014.
- Hidayet Aydar, *Kırgızistan'da Din Eğitimi ve Araşan İlahiyat Fakültesi*, Bişkek 2009.
- Mariya Zozula, “Sozdanna raboçaya gruppa po reforme gospolitiki v religioznoy sfere”, -Veçerniy Bişkek, 3 Şubat 2014, <http://www.vb.kg/doc/260645> (5 Mart 2014).
- Bakit Murzaraimov, “Kırgızistan'da Dini Kurumlar, Din Eğitimi ve Cemaatler”, *Kırgızistan Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset*, ed. Cengiz Buyar, Bişkek 2017.
- Mustafa Erdem, *Kırgızistan Hatıraları*, Tulpars Yayınları, Ankara 2019.
- Orozbek Moldaliyev, “Din Çöyrösündögü Mamlekettik Sayasat Cana Kırgızstandağı negizgi Diniy”, *Agımdar* 2015; Мурзараимов Бвкыт,

Эгемендүүлүктөн кийин Кыргызстандагы диний абал, BYR Publish, Бишкек 2018.

-Azamat Abdıbekov, “Kalktan Çıkkın Kayır Dinder”, *Aalam*, Eylül 1997.

<https://muftiyat.kg>, 13.10:2018.